

MAGIE EN MISLUKKING

DE TERUGGEVONDEN ELFSTEDENTOCHT

Acht vooraanstaande documentairemakers die gezamenlijk de Tocht der Tochten vastleggen. Dat moest de ultieme Elfsteden-film opleveren. Maar het materiaal van de tocht van 1997 belandde in een doos, de doos kwam in een kelder terecht. Bijna zeventien jaar na dato krijgt het vergeten VPRO-project dankzij Andere Tijden Sport, het sporthistorische televisieprogramma van de NOS en de VPRO, alsnog zijn tv-première.

Tekst: Monique Brandt/ TijgerbloedTeksten

Stom toeval was het dat het materiaal überhaupt werd ontdekt. Bij het opschonen van het tv-archief stuitte VPRO-archivaris Leander Noordeloos in een kelder op een mysterieuze doos filmblikken met het opschrift 'Elfstedentocht'. Marnix Koolhaas, programmamaker én schaatshistoricus, kreeg de stoffige doos in handen gedrukt: "Volgens mij moet dit allemaal weg, maar kijk er nog maar even naar." Koolhaas viel bijna achterover toen hij de inhoud onder de loep nam: zo'n beetje elke minuut van de Elfstedentocht van 1997, op beeld vastgelegd. Hij had de hand gelegd op een uniek maar vergeten tv-project. Gnif-

felend: "Ik had er ook nog nooit van gehoord, terwijl ik destijds al bij de VPRO werkte."

Ultieme film

De stapel oude filmblikken was het glanzeloze overblijfsel van wat ooit de ultieme film had moeten worden over het meest gekoesterde schaatsevenement aller tijden. De achterkant van de Elfstedentocht, avondvullend getoond door de ogen van de fine fleur van de Nederlandse documentairemakers, dat was destijds de ambitie van de initiators, waaronder Cherry Duyns en Hans Keller. Ze stuurden daartoe begin januari 1997 acht documentairema-

kers naar Friesland, waar op 4 januari de Elfstedentocht werd verreden. John Appel, de man achter befaamde documentaires als Zij gelooft in Mij (1999) en The Player (2009), was destijds één van de uitverkorenen die voor de VPRO met een 16 mm filmcamera op pad mocht voor een beeldverslag. "Het plan was al in 1996 ontstaan toen er ook een tocht aan zat te komen", herinnert hij zich. "Die ging uiteindelijk niet door. In 1997 begon het echter opeens heel hard te vriezen. We werden overvallen door de aankondiging dat er nu wél een Elfstedentocht aankwam." Ook Paul Cohen, Rob Smits, Hans Heijnen,

'HET OVERGEBLEVEN MATERIAAL IS VERBIJSTEREND ONSAMENHANGEND'

Frans Bromet, Heddy Honigmann, Hank Onrust en Pieter Verhoeff werden naar het noorden gestuurd, evenals een helikopter voor luchtshots. Duyns en Keller zouden de verzamelde beeldenbrij samensmeden tot het gedroomde visuele juweel. De acht ploegen vertrokken elk met een taak. Zo

zou Frans Bromet vooral bij de start filmen, moest Heddy Honigmann de zoektocht naar gastenkamers in Leeuwarden vastleggen en volgde Hans Heijnen een brugwachter met een afkeer van kou en schaatsen. Appel beleefde die barre januaridag in het kielzog van deelnemer Gerben Homsma. De avond

voor de tocht filmde hij diens voorbereiding. "De volgende ochtend bleef ik bij zijn familie, die hem onderweg opving. In zijn geheel moest dat een kwartier film opleveren. Mijn taak was helder en die heb ik ook precies zo uitgevoerd."

Hun eigen ding

Maar niet elke filmer hield zich aan de opdracht. Koolhaas: "Het overgebleven materiaal is verbijsterend onsamenhangend. Veel makers deden gewoon hun eigen ding." Het beeldverslag, door samensteller Erik Willems van Andere Tijden Sport recentelijk

DE TERUGGEVONDEN ELFSTEDENTOCHT

tot een nieuw geheel gesmeed, volgt de deelnemers letterlijk op de voet.

De vraagstelling in de film maakt duidelijk dat niet iedere interviewer zich thuis voelde tussen het door de Elfstedenkoorts bevangen publiek. Een dodelijk vermoeide deelnemer reageert bij de EHBO-post ronduit geïrriteerd als hem wordt gevraagd 'wat er nou toch zo leuk is aan die Elfstedentocht'.

Belevingswereld

Koolhaas: "Ik denk dat de belevingswereld van de meeste makers mijlenver af stond van die van deelnemers en toeschouwers. De VPRO was nogal elitair, men had eigenlijk niets met sport. En opeens kwamen de filmers allerlei technische beperkingen tegen. Je ziet hoe mensen knullig met statiefjes over het ijs lopen. Het filmen vanuit de helikopter leverde schokkerige beelden op, die cameraman had daar duidelijk geen ervaring mee."

John Appel, wel behept met een 'sporthart', beaamt dat de taakverdeling niet goed was gecoördineerd. "Mensengingendaardoorhun eigen weg. Iedereen was dat ook zo gewend. Niemand hield rekening met het geheel."

Volgens Koolhaas was het niet de enige reden dat het project mislukte. De NOS was met groot materieel uitgerukt om een compleet verslag te maken. "Bijna alles was al in beeld gebracht, dit project voegde gewoon niet veel toe."

Koolhaas heeft desondanks zitten genieten bij de beelden. "De toevallige ontdekking

door regisseur Hank Onrust en cameraman Erik Zuyderhoff van de geheime controlepost bij Balk, bijvoorbeeld.

Niet filmen

De NOS mocht die niet filmen want dan zou het niet meer geheim zijn. Typisch VPRO is brugwachter Gerard Raak uit Warns die een hekel heeft aan de Elfstedentocht en 'blij zal zijn als die hele boel weer achter de rug is'. Het 'contrapunt' in de film, gefilmd door Hans Heijnen."

Appel werd destijds door een wanhopige

**'DE VPRO WAS NOGAL
ELITAIR, MEN HAD EIGENLIJK
NIETS MET SPORT'**

eindredacteur gevraagd de boel te monteren, maar dat boeiende avondvullend programma zat er ook volgens hem niet in. "De uitzending zou niet lang na de Elfstedentocht op de buis komen. De kijkers hadden de registratie ervan nog vers op hun netvlies staan, dus we moesten echt met iets heel anders komen. Maar meer dan een zeer matige film bleef er niet over."

Volgens Koolhaas zijn de inmiddels gedateerde beelden door het verstrijken der jaren wél weer interessant. "Hij stamt uit de tijd dat je als omroep nog autonoom een experiment aan kon gaan met het risico op mislukking. En ook mislukkingen krijgen na verloop van tijd toch weer bijzondere waarde."

Appel: "Een hele generatie kinderen kent de Elfstedentocht alleen van verhalen. Alleen voor hen is deze film al hartstikke leuk."

Andere Tijden Sport

De Teruggevonden Elfstedentocht, zondag 12 januari, 22.05 uur, Nederland 1

OP DE EERSTE ZONDAGEN VAN 2014 BREEKT EEN NIEUWE IJSTIJD AAN

Vanaf 5 januari schrijft Andere Tijden Sport weer sporthistorie op televisie met vijf wintervertellingen:

5 januari - De Ard & Keessie Expres

12 januari - De Teruggevonden Elfstedentocht

19 januari - Het Vergeten Goud van Annie Borckink

26 januari - Hein Vergeer: De Tragiek van een Groot Kampioen

2 februari - Shorttrack: Pionieren in de Polder

Alle afleveringen van Andere Tijden Sport zijn rond de klok van tien uur te zien op Nederland 1. Tom Egbers is de presentator vanuit de vaste thuisbasis, het Olympisch Stadion in Amsterdam.

